

TERSİNE GÖÇÜ YENİDEN ELE ALMAK: TERSİNE GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ VE TÜRLERİ

Reconsidering Reverse Migration: Social Impacts and Types of Reverse Migration

Mehmet Halid ÇELİKTAŞ*

ÖZ

Bu araştırmanın konusu tersine göçtür. Çalışmanın amacı ise ideal tersine göç kavramını vurgulamak ve tersine göçü türlerine ayırmaktır. Bu çalışma da tersine göç, bir iç göç türü olarak kabul edilmiştir. Yöntem olarak kaynak taraması yapılmıştır. Genel manada yapılan tersine göç tanımlarının günümüzdeki tersine göç hareketlerini açıklamada yetersiz kaldığı düşünülerek ideal olan tersine göç tanımı vurgulanmaya çalışılmıştır. Tersine göç aslında büyük bir yerleşim yerinden küçük bir yerleşim yerine göç hareketidir. İdeal tersine göç kavramını vurgulamanın ve tersine göçü türlerine ayırmanın bundan sonraki konu ile ilgili sosyal politikalarda, kırsala yapılacak olan özel sektör ve kamu yatırımlarında, kalkınma ajanslarının hazırlayacağı projelerde önemli katkısı olacağı düşünülmektedir. Kentlerin yoğunluğunun azaltılması, kentlerde ekonomik olarak zor şartlar altında yaşayan insanların kırsala veya küçük yerleşim yerlerine göç ederek sosyoekonomik açıdan olumlu çıktılar elde etmesi, kırsal üretimin artması, kültür araştırmalarına kaynak olması, bölgesel gelir eşitsizliklerinin minimize edilmesi gibi pek çok olumlu çıktıyı içinde barındıran tersine göç toplumların ilerlemesi için hayati öneme sahiptir.

Anahtar Sözcükler: geriye göç, tersine göç türleri, kentleşme, kırsal kalkınma, bölgesel gelir eşitsizliği.

ABSTRACT

The subject of this study is reverse migration. The aim of the research is to emphasize the ideal concept of reverse migration and to classify reverse migration into types. In this study, reverse migration is considered as a type of internal migration. Literature review was used as the method. Considering that the general definitions of reverse migration are insufficient to explain current reverse migration movements, an attempt has been made to emphasize the ideal definition of reverse migration. Reverse migration is essentially the movement from a large settlement to a smaller settle-

* Doktora Öğrencisi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya/Türkiye. E-posta: mehmet.celiktas@ogr.sakarya.edu.tr. ORCID: 0009-0005-3089-8135.

ment. It is thought that emphasizing the ideal concept of reverse migration and classifying reverse migration into types will make significant contributions to future social policies related to the subject, private sector and public investments to be made in rural areas, and projects to be prepared by development agencies. Reverse migration, which includes many positive outcomes such as reducing the density of cities, achieving socio-economic benefits by people living under economically difficult conditions in cities migrating to rural or smaller settlements, increasing rural production, being a source for cultural research, and minimizing regional income inequalities, is vital for the progress of societies.

Keywords: return migration, types of reverse migration, urbanization, rural development, regional income inequality.

Giriş

Göç olgusu kısaca bir yer değiştirme hareketidir. Bu yer değiştirme hareketi parametrelerine göre (süre, boyut, mekân, tercih, mesafesi, motivasyonları, nedenleri) toplumun siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik yapısını etkiler. Ayrıca bu parametrelere göre türlerine ayrılabilir. Bir yer değiştirme hareketinin göç olgusuna dönüşme sürecini belirten parametreler netleştikçe göç türü ortaya çıkar. Bu makalenin araştırma konusu olan tersine göç kavramını yukarıdaki parametrelere göre açıklarsak; tersine göç süre olarak kalıcı, boyut olarak bireysel veya aileyle, mekân olarak bölgesel ya da ülke içinde büyük bir yerleşim yerinden küçük bir yerleşim yerine, tercihen gönüllü, mesafe olarak ülke içi yapılan göç hareketleri olduğunu söyleyebiliriz. Tersine göç siyasi yönden genel ve yerel seçimlerde, kültürel olarak etnik ve kültürel kimliklerin yeniden şekillenmesinde, sosyal olarak toplum bilincinin oluşmasında, ekonomik olarak bölgesel refah düzeyinin artmasında toplumu etkileyebilir.

Tersine göç tanımları günümüzdeki göç motivasyonları değiştiği için genel manada kastedilen göç hareketlerini tam olarak açıklamada yetersiz kalabilir. Genel manada tersine göç kırsaldan kentlere yapılan göç hareketi sonrası emekli olma veya ekonomik olarak istenilen düzeye ulaşamaması durumunda orijin bölgesine (ilk göç hareketinin gerçekleştiği yere) yapılan göç hareketidir (Bovenkerk, 1974: 5). Günümüzde insanlar tersine göç için farklı motivasyonlara sahiptirler. Kentlerde emekli olan bireyler orijin bölgesi yerine kişisel olarak tercih ettiği herhangi bir kırsal bölgeye yerleşebilmektedirler. Kentlerin itici faktörleri (enflasyon, işsizlik, yoğun nüfus, çevre kirliliği, trafik vb.) nedeniyle de bireyler emekli olmadan kentleri terk edebilmektedirler. Doğal afet ve salgın hastalıklardan kaçınmak da bir diğer tersine göç

motivasyonu olabilir. Ekonomik sermayesini kırsalda değerlendirmek isteyen girişimcilerde tersine göç edebilirler. Kentten kırsala yönelik göç hareketleri, çeşitli motivasyonlarla gerçekleştiği için bu hareketleri daha iyi anlamak ve sınıflandırmak için, tersine göç kavramının ideal bir tanımı ön plana çıkarılmalı ve bu tanım çerçevesinde tersine göç türleri belirlenmelidir. Bu yaklaşım, hem akademisyenlerin hem de saha çalışanlarının, kentten kırsala yapılan farklı göç hareketlerini kendi özgün özellikleri içinde daha kolay ve doğru bir şekilde değerlendirmelerine olanak sağlayacaktır.

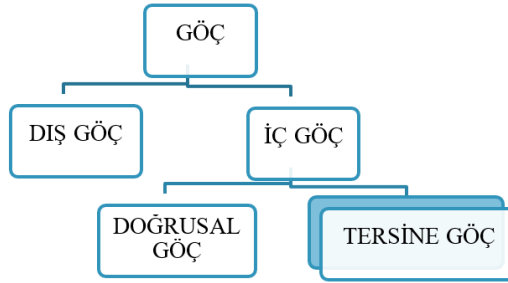
Literatürde tersine göç çalışmaları genel olarak büyük kentlerden kırsala yapılan göç hareketleri kalkış ve varış noktası (İstanbul'dan Giresun'a gibi) belirlenerek genelde bölgesel olarak (Karadeniz Bölgesi ya da TR2 alt bölgesi gibi) çalışılmıştır. Nitel yöntemlerde daha çok saha araştırmaları, derinlemesine mülakatlar, odak grup çalışmaları yapılmıştır. Bu araştırmalarda katılımcılar genelde tersine göç hareketini gerçekleştirmiş ve kırsalda yaşayan bireylerden seçilmiştir. Tersine göç araştırmalarında TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) ve ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) sıkça kullanılmış olup nüfus verileri incelenmiştir. Tersine göç çalışmaları sadece iç göçler kapsamında değerlendirilmemiş işçi göçü (İyi, 2020), beyin göçü gibi dış göçle alakalı kavramlarla da ilişkilendirilip dış göç alanlarında çalışmalar yapılmıştır. Buradan hareketle bu çalışmanın önemi, tersine göçü türlerine ayırarak literatürdeki boşluğu doldurmasıdır.

Bu makalenin amacı tersine göç tanımlarını inceleyip günümüz tersine göç hareketlerini en ideal şekilde açıklayan tersine göç kavramını vurgulamak ve tersine göçü türlerini ayırmaktır. Bu çalışmada yöntem olarak araştırma konusuyla ilgili mevcut bilgi birikimi sistematik bir şekilde incelenerek kaynak taraması yapılmıştır. Tersine göç günümüzde birden farklı motivasyonla (ekonomik, bireysel, sosyokültürel vb.) gerçekleştiği için çeşitlenmiştir. Bundan dolayı tersine göç türlerine ayrılabilir. Bunun nedeni 2000 öncesi tersine göç sadece ekonomik nedenlerle gerçekleştirilebiliyorken günümüzde tersine göçün birden fazla motivasyonu bulunmaktadır. Dolayısıyla özellikle 2000 sonrası tersine göç hareketlerinin daha iyi açıklanabileceği öngörülmektedir. Bu çalışmada sırasıyla tersine göç kavramlarına yer verilerek bu kavramlar tartışılmıştır. Sonrasında literatür taraması yapılarak tersine göç ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Yapılan çalışmalar referans alınarak tersine göç nedenleri saptanmaya çalışılmıştır. Daha sonra tersine göç tanım ve nedenlerinden yola çıkarak tersine göç, türlerine ayrılmıştır. Tar-

tışma kısmında tersine göç kavramı ve türlerine ayrılmasına neden yer verilmesi gerektiği tartışılmıştır. Sonuç kısmında ise tersine göç kavramının ve türlerinin literatüre ve sosyal gerçekliğe yaptığı katkılardan bahsedilmiştir.

1. Tersine Göç Kavramları

Pek çok parametreye göre sınıflandırılan göç, bu çalışmada siyasal sınırlar referans alınarak türlerine ayrılacaktır. Siyasal sınırlara göre ikiye ayrılabilen göç hareketleri ülke dışına dış göç, ülke içinde iç göç olarak tanımlanabilir (Başel, 2006: 288). İç göçlerin altında ise kırsaldan kente yapılan iç göç hareketlerine doğrusal iç göç veya doğrusal göç denebilir. Kentten kırsala doğru yapılan iç göç hareketlerine ise tersine iç göç ve tersine göç denebilir. Aşağıdaki şekilde siyasal sınırlara göre göç türleri görselleştirilmiştir. Ayrıca tersine göç bu çalışmada, bir dış göç türü olarak, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yapılan göç hareketlerini de tanımlamada kullanıldığı için- kavram kargaşası oluşturmamak adına- göç türleri arasında iç göçlerin bir alt türü olarak kabul edilecektir.

Şekil 1. Göç Türleri Arasında Tersine Göçün Yeri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tersine göç, genel manasıyla geçmişte göç etmiş kişilerin daha sonra orijin (ana ya da kaynak bölge de denilebilir) yerlerine geri dönmeleri durumudur (Bovenkerk, 1974: 8). Literatürde buna benzer çeşitli tanımlar da mevcuttur: Daha öncesinde göç vermiş bir bölgenin göç alma sürecine tersine göç denir (Chacko, 2007). Bu durum U dönüşü (Wiltshire ve Abe, 1978'den akt. İslamoğlu vd., 2014: 76), J dönüşü (Wiltshire, 1979) ve geri dönüş (Cassarino, 2004) gibi kavramlarla da açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak açıklanan bu geri dönüş hareketleri daha çok dış göç ve beyin göçü ile alakalı kavramlardır (İslamoğlu vd., 2014:76). İngilizce ise “geri-göç” (backmigration), “yeniden göç” (remigration), “geri akış göçü” (refluxmigration), “geri dönüş akını” (returnflow), “karşı-akın” (counter-flow) ve “vatana dönüş” (repatriation) şeklinde adlandırıldığı görülmektedir (Şirin Öner, 2012: 265).

Türkçe literatürde ise geriye göç, tersine göç, eve dönüş, geriye dönüş göçleri (Adıgüzel, 2019: 181) gibi kavramlarla tersine göç hareketlerinin açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak geriye dönüş veya tersine göç ile alakalı bahsedilen kavramlar, kastedilen olguyu tam olarak açıklamakta yeterli değildir. Açıklanmaya çalışılan mesele basit bir göç hareketi değildir. Kendi içinde farklı parametreleri olduğu için tersine göç tek bir kavram ile ifade edilemeyecek kadar çeşitli geri dönüş hareketlerini ve yer değiştirmeleri kapsar. Tersine göç; geçmişte gerçekleşen iç veya dış göçlerin sona ermesiyle ortaya çıkan bir geri dönüş hareketidir. Tersine göç kavramını, bireylerin göç ettikleri yerde hedeflerine ulaşması veya istediklerini bulamaması sonucunda orijin bölgesine (Altunok, 2021: 31) veya farklı bir yerleşim yerine geri dönmeleri olarak tanımlamak mümkündür.

Bir nüfus hareketliliğinin tersine göç olarak değerlendirilebilmesi için, hareketin bir geri dönüş içermesi gerekmektedir. Öncelikle göç ile fiziksel, sosyal veya ekonomik kapasitesinin sınırlarını zorlayan ve kapasitesini aşmış mekân olarak kıta, ülke, bölge veya kente ihtiyaç vardır. Birey ve kitle kapasite sınırında olan mekânda tersine göç hareketi gerçekleştirilebilir. Örnek olarak aşağıdaki Türkiye'nin 1955 ve 1960 yıllarındaki nüfus sayısı ve bu nüfusun kent ve kırsala göre dağılımları verilmiştir. Dikkat edilecek olursa 1960'lara kadar nüfusun büyük bir çoğunluğu kırsalda yaşamaktadır. Daha sonrasında başta tarımda makineleşme ve sanayileşme gibi ekonomiyi, nüfusu ve üretim biçimlerini şekillendiren kalkınma hamleleriyle Türkiye'de büyük kentlere (doğrusal) iç göç hareketleri gerçekleşmeye başlamıştır.

Yıl	Ülke Nüfusu	Kentli Nüfus	Oran (%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)
1955	24.064.763	6.927.343	28,79	17.137.420	71,21
1960	27.754.820	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08

Tablo 1. Ülke Nüfusu (1955-1960) (DİE)

Aşağıdaki tabloda 2010 yılından sonra Türkiye'nin nüfus toplamları ve bu nüfusun kent ve kırsal dağılımları verilmiştir. Görüleceği üzere 1960'lı yıllarda kırsal nüfus oranı %68,08 iken bu oran 2020 yılında sert bir düşüşle %7'lere gelmiştir. Geçen süre zarfında Türkiye'de sürekli ve doğrusal bir iç göç hareketi kırsaldan kentlere doğru gerçekleşmiştir. Bu durum özellikle büyük kentlerde tersine göç motivasyonlarını ortaya çıkarmıştır. Bireysel, aile veya küçük gruplar halinde kentlerden kırsal tersine göç akımı/trendi 2000 sonraları başlamıştır. Ayrıca Türkiye özelinde tersine göçün ilk hareketleri 1970'lerde (Ertek, 2015: 23) görülse de asıl tersine göç eğilimleri 2000 sonralarında gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye özelindeki bu tersine göç hareketleri doğrusal

göç hareketleri gibi sürekli ve kitleler halinde değildir. Bundan dolayı 2000 sonrası Türkiye’deki tersine göç hareketleri nicelik yoğun değildir.

ADNKS Yılı	Toplam Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri	Oran (%)	Belde ve Köyler	Oran (%)
2010	73.722.988	56.222.356	76,3	17.500.632	23,7
2015	78.741.053	72.523.134	92,1	6.217.919	7,9
2020	83.614.362	77.736.041	93	5.878.210	7

Tablo 2. Türkiye Nüfusu (TÜİK)

Aşağıdaki tabloda ise Türkiye’nin nüfus bakımında en yoğun olan ilk üç şehrinin (İstanbul, Ankara ve İzmir) 2023, 2020, 2018 yıllarında aldığı, verdiği göçler (dış göçler de dâhil) ve net göç rakamları listelenmiştir. Belirtilen yıllarda İstanbul’un net göç toplamı eksidedir. Bu durum insanların büyük kentlerden kopmaya başladığının bir göstergesidir. Bu kopmaların hepsi tersine göç hareketinin bir parçası olduğu anlamına gelmez. Ancak yine de bu kopuşların içerisinde kırsala göç hareketlerinin mevcut olduğu söylenebilir. Ankara ve İzmir için bahsi geçen yıllarda verdiği göç sayısı her zaman aldığı göç sayısından büyük olmamıştır. Ancak yine büyük kentlerden kopuşların çeşitli nedenlerle sürekli olarak devam ettiği söylenebilir.

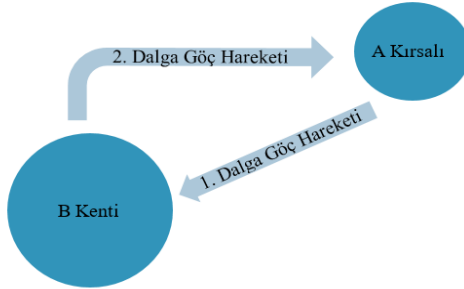
Yıl	İl	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Verdiği Dış Göç ¹	Net Göç
2023	İstanbul	412.707	581.330	260.287	-168.623
	Ankara	232.700	208.740	50.726	23.960
	İzmir	147.765	125.643	16.758	22.122
2020	İstanbul	328.632	381.654	101.350	-53.022
	Ankara	153.162	141.165	34.208	11.997
	İzmir	107.172	92.400	10.528	14.772
2018	İstanbul	385.482	595.803	113.430	-210.321
	Ankara	184.382	221.747	28.410	-37.365
	İzmir	130.092	117.113	13.468	12.979

Tablo 3. Üç Büyük Kentin Göç Sayıları (URL-1; URL-2).

¹ Bir kentin toplam verdiği göç içerisinde, ülke sınırları dışına göç eden kişilerin sayısını göstermektedir.

Türkiye’de tersine göç eğilimlerine dair net veriler sınırlı olmakla birlikte, bazı göstergeler bu yönde bir hareketin olabileceğine işaret etmektedir. Net göç verilerinin yorumlanmasında iç göç, dış göç ve diğer faktörlerin ayrıştırılması gerekmektedir. TÜİK (URL - 3) verilerine göre özellikle İstanbul gibi büyük kentlerden ayrılanların bir kısmının yurt dışına göç ettiğini göstermektedir. Bu nedenle, net göç verilerini yorumlarken iç göç ve dış göç hareketlerini ayrı ayrı değerlendirmek önem taşımaktadır.

Örnek olarak 2020 yılında İstanbul’dan 381.654 kişi göç etmiştir. Bu kişilerin 101.350’si yurt dışına göç ederken, geriye kalan 280.304 kişi Türkiye sınırları içerisinde başka bir kent ya da kırsal alana yerleşmiştir. Bu durum, mevcut tersine göç kavramları arasında ideal ve kapsayıcı bir tanımın ön plana çıkarılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Büyük kentlerden göç eden kişilerin sayısından dış göç edenleri çıkardığımızda, geriye kalan iç göç hareketlerini adlandırmak için daha kapsamlı bir tersine göç tanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yeni tanım, sadece kırsal alanlara değil, aynı zamanda diğer kentlere yapılan göçleri de içerecek şekilde genişletilmelidir. Böylece, ideal tersine göç tanımı, büyük bir yerleşim yerinden daha küçük bir yerleşim yerine yapılan tüm göç hareketlerini kapsayacak şekilde formüle edilebilir. Bu yaklaşım, günümüzdeki karmaşık göç dinamiklerini daha iyi yansıtabilecek ve araştırmacılara daha doğru bir analiz imkanı sunacaktır.

Şekil 2. Klasik Tersine Göç Hareketi (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 3. Yeni Nesil Tersine Göç Hareketi (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Özellikle sanayi devriminden sonra sanayi hamlesi yapan toplumlarda kırsalda doğanların artan işçi arzını karşılamak için göç ederek kentlerde yaşamaya başlaması ile doğrusal iç göç hareketi başlamıştır. Bu durum şekilde 1. dalga göç hareketi olarak gösterilmiştir. Kırsalda doğup kentte yaşamaya başlayan kitle arasında kentlere tutunamayanların kırsala dönmesi durumundan tersine göç hareketi başlamıştır. Bu durum da şekil 2’de 2. dalga göç hareketi olarak gösterilmiştir. Ancak özellikle kırsalda doğup kentte yaşayan nesilden sonraki kuşağın kırsala yerleşme tutumlarında farklılıklar vardır. Tersine göç tanımının merkezine mekân parametresi konulursa kentte doğup büyüyen ve orijin bölgesi bulunmayan ya da kırsal ile sosyal bağları olmayan bireylerin bireysel tercihlerine göre kırsala yerleşme durumunu klasik tersine göç tanımı ile açıklayamayız. Bu durum da şekil 3’te gösterilmiştir. Şekil 3’te kırsaldan kentlere giden ve sonrasında kentlerden orijin bölgesi hariç başka bir kırsala göç eden bireylerin tersine göç hareketi şekillendirilmiştir.

Bovenkerk (1974: 5-8), tersine göçün üç yasası olduğunu ileri sürmüştür. 1- Göç edilen mesafenin kısa olması, tersine göçün olma ihtimalini yükseltir. 2- Uzun süreli göçmenlerin tersine göç ihtimalleri daha düşüktür. 3- Köken ve varış yeri arasında ekonomik dengedeki değişim, tersine göçün hacmini doğrudan etkiler. Mesafe, süre ve ekonomik seviye açısından tersine göçü açıklayan Bovenkerk (1974: 21), bu göçün ekonomik olmayan nedenlerinin de olduğuna işaret etmektedir (Şimşek, 2017: 43). Tersine göçte sadece ekonomi temelli motivasyonların olmaması ve çeşitli motivasyon kaynaklarının bulunması, tersine göçün sınıflandırılabilmesi anlamına gelmektedir.

Literatürde tersine göçler genellikle doğrusal iç göçlerin (kırdan kentte doğru yapılan) sonucu olarak algılanmış ve iç göçlerle birlikte incelenmiştir. Şimşek (2017) çalışmasında iç göç veren yerleşim yerlerinin ekonomik, siyasi ve sosyokültürel çıktılarını incelemiştir. Şimşek çalışmasında iç göç veren bölgelere iç göç alan bölgelerden daha çok odaklanarak göç hareketlerinin çift taraflı olduğunu vurgulamış ve unutulmuş boşlukları doldurmuştur. Altunok (2021) İstanbul örneği üzerinden yaptığı çalışmada tersine göçlerin neden olabileceği faktörleri saptamış ve tersine göçlerin sürdürülebilir olması için neler yapılabileceğine değinmiştir. Türkiye’de nüfus yoğunluğu açısından en büyük kent olan İstanbul, tarih boyunca göç hareketliliğinin merkezinde yer almıştır. Göç alma ve göç verme hızlarının yüksek olması nedeniyle İstanbul, birçok araştırmada hem tematik olarak ele alınmış hem de saha araştırmaları için tercih edilen bir şehir olmuştur. Bu doğrultuda, literatürde İstanbul merkezli çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır (Ertek, 2015; İsla-

moğlu vd., 2014; Şen, 2014; Özdemir, 2012; AkgıŐ & Karakaş, 2018). Bunun yanında TŐrkiye'nin nŐfus bakımından en yoğun kentlerinden biri olan Bursa ili ilgili çalışmalarda mevcuttur: olak (2019) alıŐmasında TŐrkiye'nin en bŐyŐk illerinden olan Bursa'daki i gŐ hareketlerinin istihdama olan duyarlılığını tespit etmiştir. İl bazlı çalıŐmaların yanında mekân olarak alt bölge referansı ile tersine gŐ çalışmaları da mevcuttur: Özyakışır (2012) alıŐmasında TRA 2 alt bŐlgesindeki doğrusal ve tersine gŐ hareketlerini incelemiştir. Bunun yanında farklı bir gŐ motivasyonu ile tersine gŐleri araŐtıran çalışmalar da mevcuttur: Makul (2020) alıŐmasında gŐnŐllŐ sadelik kavramı Őzerinden tersine gŐ edenleri araŐtırmıŐtır. Ayrıca Apan (2022) alıŐmasında gŐ teorilerinden olan merkez-evre teorisinden yola çıkarak TŐrkiye'deki i gŐlerin kır ve kent açısından çıktılarını araŐtırmıŐtır. Bahsi geçen çalışmalarda ve literatŐrde genel olarak tersine gŐŐn nedenleri, ortaya çıkıŐ koşulları, tersine gŐ ile kırsalın ve kŐŐk yerleşim yerlerinin kazanımları Őzerine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada ise tersine gŐŐn nedenleri açıklanmaya çalıŐıldıktan sonra tersine gŐ, nedenlerine göre tŐrlerine ayrılacaktır.

2. Tersine GŐ Nedenleri

Her toplumsal olguda olduğu gibi tersine gŐte de gŐŐ tetikleyen bir dizi faktörler mevcuttur. Bu faktörleri literatŐr, gŐ ile ilgili teoriler iŐıđında itici-çekici faktörler olarak gruplandırmıŐtır (Altunok, 2021). Yine aynı Şekilde tersine gŐŐ etkileyen kent ve kırsaldaki sosyoekonomik yapı ve bu konudaki geliŐmeleri itici ve çekici faktörler altında toplayabiliriz.

Kentlerde iş fırsatlarının olması, ekonomik hacmin kırsala göre daha geniş olması; kentlerin finans sisteminin, ticaretin, pazarlamanın, ulaşımın, Őretim, sanayinin, devlet ve Őirket yŐnetimlerinin ve daha pek çok sistemin merkezi olması gŐ konusunda kentlerin çekici faktŐrlerinin baŐında gelir. Kırsacası istihdam ve ekonomi ile ilgili faktörler kentlerin temel çekici faktörleri arasında yer alır. Diğer yandan kentlerdeki kamu yatırımları, altyapı, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin eriŐimine kolay olması ve sosyokŐltŐrel yapının gelişmiş olması kentlerin diğer çekici faktörleri arasında yer almaktadır.

Őte yandan kent yaŐamına uyum sağlayamama (kentlileŐmeme), Őte-kileŐtirilmeye maruz kalma (GŐmŐŐ vd., 2013: 235), entegre olamama, yabancılaŐma ve dıŐlanma duygusu (Altunok, 2021: 34) gibi sosyal, kŐltŐrel ve psikolojik durumlar Şehrin itici faktörleri arasında yer alır. Ekonomik kriz, hayat pahalılığı enflasyonun artmasıyla geçim sıkıntısının başlaması, istenilen ekonomik sermaye birikimine ulaŐamama gibi ekonomik faktörler de Şehrin itici faktörleri arasında yer alır. TŐm bunların dışında kentlerde yeŐil alanların

yetersizliği ve doğaya olan uzaklık, nüfus yüzünden oluşan kalabalıkların bireyde oluşturduğu kaygı ve stres (Altunok, 2021: 35), gürültü ve çevre kirliliği (Karakayacı ve Öz, 2020: 96), suç oranlarının yüksek olması, madde bağımlılığı tehlikesi, ailelerin parçalanması (İslamoğlu vd., 2014: 87), gelecek kaygısı kentlerin itici faktörleri arasında yer alır.

Tarım ve hayvancılık teknolojilerinin gelişmesi, gelişmekte olan yerlerde yeni büyüme ve istihdam olanaklarının oluşması, kırsal istihdam ve üretimde artış ile tarımda sürdürülebilir büyüme, kalkınma (İslamoğlu vd., 2014: 69) metropol dışındaki kentlerin büyümeye açık olması, kırsalın yatırıma veya girişim fırsatlarına açık olması, devlet teşvikleri olması kırsalın çekici faktörleri arasında yer alır. Kırsaldaki nüfusun az olması, işlenebilir arazi çokluğu, su kaynaklarının yeterli ve bol olması, çayır-mera alanlarının çok olması, kırsal bölgelerde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması (Güreşçi, 2010: 83), sağlıklı ve doğal gıdaya ulaşımın kolay olması, ev tipi üretime uygun ortamın bulunması kırsalın diğer çekici faktörleri arasında yer alır.

Kırsal alanlardaki üretim kaynaklarının yetersizliği, konut ve altyapı yetersizliği, eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetlerinin kent standartlarının altında kalması (Gümüş vd., 2013: 258), hızlı nüfus artışı, makineli tarım sonrası top-
rağın genel nüfusa yetmemesi (Kalaycı, 2021: 54) işsizlik, kültürel ve sosyal kalıplar, toplumsal önyargılar, tutuculuk, yatırıma ve girişimciliğe uygun ortamın olmaması, ticaret hacminin küçük olması, sosyal, kültürel etkinliklerin az oluşu gibi faktörlerde başlıca kırsaldaki itici faktörlerdendir. Yukarıda bahsi geçen tersine göç nedenleri sosyoekonomik, sosyokültürel, çevresel-iklimsel ve bireysel kategorilerde aşağıdaki tabloda derlenmiştir:

Sosyoekonomik	Sosyokültürel	Çevresel ve İklimsel	Bireysel
İşsizlik (istihdam)	Aile ya da akraba ilişkileri	Hava ve su kirliliği	Kronik hastalıklar
Enflasyon (hayat pahalılığı)	Kırsal hayatı hareketlendirme	Ses Kirliliği & Gürültü	Fobiler
Gündelik ihtiyaçların pahalı olması (ulaşım, barınma, beslenme, giyim)	Unutulmaya yüz tutmuş değer ve normları canlandırma	Teknolojinin getirdiği olumsuzluklara maruz kalma (radyasyon vs.)	Psikolojik rahatsızlıklar
Geçim kaygısı	Doğal ve kültürel mirasa sahip çıkma	Çarpık kentleşme	Hobiler

İstenilen ekonomik duruma ulaşılama	Gelenek ve görenekleri yaşatma	Yoğun nüfus (kalabalık)	İdeoloji/dünya görüşü
Yatırım maliyetlerinin yüksek olması	Doğa sporları ve aktiviteleri yapma	Altyapı ve kamu hizmetlerine ulaşılama	Sağlıklı beslenme
Emeklilik		Doğal afetler	Doğal yaşam
Taşınmaz malların miras kalması		Salgın hastalıklar	Gelecek kaygısı
		Trafik	Yatırım

Tablo 4. Tersine Göç Nedenleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

3. Tersine Göç Türleri

3.1. Sosyoekonomik Tersine Göç

Kentlerde; enflasyon nedeniyle hayat pahalılığının ve küresel ekonomik krizlerin kırsala göre daha çok hissedilmesi, kira ve gıda fiyatlarının ve işletme maliyetlerinin yüksek olması, emekli olduktan sonra maddi gelirin düşmesi, kent merkezlerinde yatırımın pahalı olması, ekonomik temelli gelecek kaygısı gibi gerekçeler bireylerin tersine göçte ekonomik motivasyonlarını oluşturur (Yılmaz, 2009: 29). Kentlerdeki hayat pahalılığı (kira, ulaşım, gıda giderlerinin yüksek olması) özel sektör ve devlet çalışanlarının işyeri tercihlerinde küçük yerleşim yerlerini tercih etmesine neden olabilir. Yine uzaktan çalışma (remote work) modeline sahip işyerlerinde çalışan bireyler arasında tersine göç gözlemlenebilir. Ek olarak bireylerin emekli olduktan sonra geçim kaygısı nedeniyle orijin bölgelerine göç etmeleri de sosyoekonomik nedenle tersine göç kategorisine alınabilir.

Kırsal ile herhangi bir bağı olmayan ancak kırsalda yaşamak ve yatırım yapmak isteyen bireylerde sosyoekonomik nedenlerle tersine göç gerçekleştirilmiş olur. Bu tarz tersine göçler orijin bölgesine yapılan göçlerden farklıdır. Genelde çağımızda, özellikle internet sayesinde bilgiye ulaşmanın ve araştırma yapmanın kolaylığı nedeniyle kırsala yatırım yapmak isteyen bireyler yapmak istedikleri yatırım türüne göre, coğrafi koşullara, ticareti ve pazarlama imkanlarına ve bireysel kriterlerine göre siyasi sınırlar içerisinde uygun bölgelere göç ederek sosyoekonomik nedenlerle tersine göç gerçekleştirebilirler.

3.2. Sosyokültürel Tersine Göç

Tersine göç eğilimi içerisinde sosyokültürel nedenlerle göç başlığı altında topladığımız başlıca toplumsal ve bireysel olguları; eğitim, miras, aile bireyine bağlı göç, memleketçilik olarak sınıflandırabiliriz. Ancak sosyokültürel olguların ekonomik şartlara bağlı olduğu unutulmamalıdır. Ekonomik şartlar oluşmadıkça sosyokültürel nedenlerle tersine göç hareketi oldukça zor görünmektedir. Bireyler tersine göç için ekonomik şartlarını düzenlemeleri halinde sosyokültürel nedenlerle tersine göç edebilmektedirler. Eğitim veya meslek edinme amacıyla büyük bir yerleşim yerinden küçük bir yerleşim yerine yapılan geçici yer değiştirmelerin kalıcı hale gelmesiyle bireyler tersine göç gerçekleştirebilir.

Miras nedeniyle büyük bir yerleşim yerinden küçük bir yerleşim yerine göç olgusu ise daha çok akrabalık ve orijin bölgesiyle alakalıdır. Miras nedeniyle tersine göç bireyin mensubu olduğu akrabalar içerisinde aile büyüklerinin vefat etmesi sonucu bireyin payına düşen taşınmaz varlıklardan (tarla, bahçe, köy evi, bağ evi, fabrika, atölye vs.) üretim yapma veya taşınmaz varlıklarda barınma isteğiyle alakalı bir durumdur. Miras ve miras paylaşımı bireye yeterli üretim ve barınma imkânı sağlamadığı durumlarda kırsalın itici faktörleri arasında yer alarak doğrusal göçe neden olur (Şimşek, 2017: 316). Bireye üretim ve barınma imkânı sağlaması durumda ise miras çekici faktör haline gelerek tersine göçe sebep olabilir. Aile bireyine bağlı göç ise daha çok kadın ve çocukların eş veya babanın iş değiştirmeye bağlı olarak yerleşim yerini terk etmesi ile alakalı bir durumdur (Bülbül ve Köse, 2010: 77).

Memleketçilik olgusu ise daha çok geleneği sürdürme istediği, çocukluk ve gençlik yıllarının orijin bölgesinde geçme durumu, akrabalık bağları, ata toprağına saygı, sıra hasreti, kültür bekliliği gibi duygusal ve bireysel motivasyonlarla daha çok orijin bölgesine gerçekleştirilen tersine göçleri tanımlamak için kullanılabilir. Memleketçilik duygusu daha çok akrabalık bağları kuvvetli olan emekli olmuş veya emeklilik arifesinde olan bireyler arasında gözlemlenen tersine göç durumudur (Altunok, 2021: 35). Unutulmaya yüz tutmuş üretim tarzlarını canlandırma, adet ve gelenekleri tekrardan yaşatma, orijin bölgesini ekonomik olarak canlandırma veya yeniden kültür üretme kaygısı, memleketçilik duygusu ile yapılan tersine göçlerin sebepleri arasına dahil edilebilir. Memleketçilik olgusuna dahil edebileceğimiz diğer durumlar ise; kentle aidiyet kuramama, kentte ötekileştirmeye maruz kalma, kentlileşememe gibi durumlardır.

3.3. Gönüllü Sadelik

Literatürde ilk defa Gregg (1936'dan akt. Makul, 2020) tarafından ele alınan gönüllü sadelik "içtenlik ve dürüstlikle hayattan ne istediğini bilmek, dışsal kargaşadan ve yaşamın asıl amacına hizmet etmeyen mülklerden kaçınmak" olarak tanımlanmaktadır. Gönüllü sadelik hareketi, yüksek tüketim odaklı yaşam tarzlarına karşı çıkan ve daha düşük tüketim seviyesiyle daha yüksek yaşam kalitesi arayan insanlardan oluşan geniş bir sosyal hareket yelpazesi olarak tanımlanabilir (Makul, 2020: 9). Yazarlara göre gönüllü sadelerin hayat tarzları beş ana kriter etrafında şekillenmektedir: (1) metaya sahip olma açısından minimumla yaşamayı sevmek, (2) kendi yolunu çizmekten hoşlanma, (3) ekolojik farkındalığa sahip olma, (4) küçük ölçekli barınmayı/yaşamayı tercih etme, (5) kişisel yönden sürekli gelişme. (Başçı, 2019: 7). Gönüllü sadelik hareketini benimsemiş bireylerin yaşam alanlarını kentten köye olacak şekilde değiştirdikleri görülse de (Makul, 2020: 13) gönüllü sadeliği tercih edip kentlerde yaşamaya devam edenler de vardır. Ancak kentte yaşayan ve gönüllü sadelik prensibini benimseyen tüm bireylerin tersine göç potansiyelini içinde barındırdığını söyleyebiliriz. Aslında gönüllü sadelik hareketi doğaya dönüş ve kırsala göç hareketi değildir. Ancak gönüllü sadelerin içerisinde köylüleşen bir kitle vardır (Başçı, 2019: 7). Köylüleşen gönüllü sadeler sayesinde gönüllü sadelik kavramını tersine göç türlerine dâhil edebiliriz.

3.4. İkili Yaşam Döngüsü

Tersine göç türleri arasına dâhil edebileceğimiz ikili yaşam döngüsü aslında net bir göç hareketini ifade etmez. Büyük bir yerleşim yeri ile küçük bir yerleşim yeri arasında sürekli olarak bir mekik dokuma anlamına gelir. İkili yaşam döngüsünde birey kendi sosyal ve iş çevresine göre ihtiyaçlarını karşılamak için veya keyfi olarak iki yerleşim yeri arasında gidip gelir. Yapılan bir araştırmaya göre (Bulut & Dinçmen, 2021) ikili yaşam döngüsünü tercih edenler kentin güvenlik tehdidinden kaçmak, kentin sosyal yalıtılmışlık duygusundan kurtulmak gibi farklı nedenlerle doğdukları yere geri dönmüşlerdir. Ayrıca, Şahin'in (2022: 100) yaptığı araştırmada, köy ve kentin sunduğu fırsatları bir arada değerlendirenlerin refah seviyelerinde olumlu gelişmeler yaşandığını ortaya koymaktadır.

Dingin bir hayat sürmek, doğayla iç içe olmak, bağ-bahçe işleriyle huzur bulmak, komşuluk ilişkileri, samimi ve güvenilir insan ilişkilerine duyulan ihtiyaçlar da bu bireylerin geriye göç kararını almalarını kolaylaştırmış görünmektedir. İkili yaşam döngüsünü tercih eden ana kitlenin davranışlarında

daha çok büyük kentlerde yaşayan ancak büyük kentlerin yakınlarındaki köy kasaba veya küçük kentlerde doğmuş kişilerin doğduğu yer ile olan sosyal ve ekonomik bağlarını koparmaması önemlidir. Buradan anlaşılacağı üzere ikili yaşam döngüsünde memleketçilik daha ön plandadır. Bu açıdan bakıldığında klasik tersine göç tanımı içerisinde ikili yaşam döngüsünün tersine göç türlerinden bir tanesi olduğu söylenebilir.

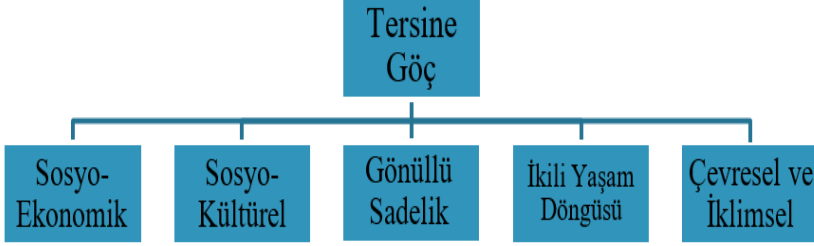
İkili yaşam döngüsünü tercih eden bireyler daha çok 40 yaş üstü, emeklilik arifesinde olan veya emekli olan bireyler arasında daha çok tercih edilmektedir. Ancak klasik manada tersine göç kavramına zıt olarak kendi işlerini ikili yaşam döngüsüne göre düzenleyebilen, uzaktan çalışma (remote work) imkânı olan meslek gruplarına mensup bireylerin de bu yaşam tarzını benimsedikleri görülmektedir. Ne var ki ikili yaşam döngüsünü tercih eden bireylerin kitleler haline dönüşmesinde 2022 yılında patlak veren dünyayı sosyal ve ekonomik yönden etkileyen korona virüsünün ve bu virüsün kent yaşamını sınırlandırmasının etkisi büyüktür (Bulut & Dinçmen, 2021: 14).

3.5. Çevresel ve İklimsel Nedenlerle Tersine Göç

Tersine göçte çevresel faktörlerden kastedilen, kent yaşamının olumsuz yaşam şartlarına sebep olan fiziki şartlardır. Bunlar kentlerin itici faktörleri arasında yer alır. Başlıca çevresel itici faktörler; hava kirliliği, yoğun nüfus/kalabalık, trafik, doğadan ve topraktan mahrumiyet, temiz gıda ve su kaynaklarına erişimdeki engeller, salgın hastalıklar gibi sebeplerdir. Son yıllarda, kentlerin kalabalıklığı, yoruculuğu ve sağlıksız olması nedeniyle kırsal alanlarda yaşamayı bir kaçış olarak gören bireylerin varlığı göz ardı edilemez sayıya ulaşmıştır. Ancak, çalışan genç ve dinamik nüfusun kentlerde yaşamayı tercih ettiği de görülmektedir (Çelebi Zengin, 2018: 99). Kentlerin çevresel itici faktörleri bireylerde çeşitli psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Örneğin, kalabalık, temiz hava eksikliği ve açık alanlardan mahrumiyet gibi faktörler panik atak, stres ve anksiyete gibi psikolojik sorunları tetikleyebilir. Ayrıca, büyük kentlerin jeolojik yapılarının depreme elverişli olması, özel sektör ve kamu yatırımlarını olumsuz etkileyebilir (URL-4).

İklimsel faktörler, doğal afetler (başta deprem, sel ve yangın olmak üzere), şehrin dört mevsim tipi, nem oranı, rakım, yağış ve rüzgâr durumu ile hava durumundaki beklenmedik gelişmeler olarak tanımlanabilir. Eğer birey, yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesi nedeniyle göç etmişse, bu durum iklimsel faktörlerin tersine göçe neden olduğu örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Çevresel ve iklimsel faktörler sosyokültürel nedenlerde olduğu

gibi tek başına tersine göç kararı almada etkili olmayabilir. Ancak bireyin tersine göç kararında ana unsur olabilir. Aşağıda alt başlıklar halinde verilen tersine göç türleri tablo haline getirilmiştir.

Şekil 4. Tersine Göç Türleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Tartışma

Tersine göç olgusuna itici ve çekici faktörler perspektifinden baktığımız zaman kentlerdeki itici faktörler ile kırsaldaki çekici faktörlerin artması tersine göçün hızlanacağını gösterir. Kentlerin ekonomik durumu (hayat pahalılığı, yüksek konut kirası, işsizlik vb.) başta olmak üzere nüfus yoğunluğu, çevre kirliliği, trafik, altyapı ve sosyal hizmet yetersizliğinin artması ile kırsaldaki istihdam olanakları, doğal kaynaklara ulaşımındaki kolaylık, ev tipi üretime elverişli konutlar, az nüfus gibi faktörlerin artması tersine göçü hızlandırır. Tersine göçü şekillendiren itici ve çekici faktörlerin yanında tersi göçü yavaşlatan ve engelleyen faktörler de vardır.

Tersine göçün artmasının önündeki engeller arasında birkaç ölçülebilir neden bulunmaktadır. Kırsalda mevsim dışı iktisadi faaliyetlerin olmaması, kırsaldaki kamu ve özel sektör yatırımlarının yetersizliği, enflasyon ve ekonomik krizler nedeniyle kırsaldaki üretim ve yaşam maliyetlerinin artması gibi faktörler bu engeller arasında sayılabilir. Ayrıca, toplumun kırsala yönelik olumsuz bakış açısı ve bu olumsuz algının kırsal alan hakkında oluşturduğu negatif imaj da tersine göçü engelleyen unsurlar arasındadır. Kırsaldaki üretim ve yaşamın fiziksel güce dayalı olması, iklimsel ve mevsim şartlarının kent hayatına göre daha belirgin bir şekilde hissedilmesi, bu şartların getirdiği sorunlara karşı pratik çözüm bilgisine sahip olunmaması gibi nedenler de kentlerde yaşayan ve tersine göç potansiyeli taşıyan bireyleri tersine göç etme konusunda çekimser bırakmaktadır.

Tersine göç kavramının güncellenmesi ve türlerine ayrılması, günümüzde değişen göç dinamiklerini daha iyi anlamak için önem taşımaktadır. Artık tersine göç sadece ekonomik nedenlerle kentlerde tutunamayan bireylerin veya emeklilerin doğdukları yerlere dönmesiyle sınırlı değildir. 2000'li

yıllardan sonra, farklı motivasyonlarla kentlerden kırsala göç eden bireylerin sayısında artış gözlemlenmiştir (Altunok, 2021: 38). Bu yeni tersine göç eğilimlerinde, bireylerin yaşam kalitesini artırma, doğayla iç içe olma ve daha sakin bir hayat sürme istekleri ön plana çıkmaktadır. Emeklilik öncesi yapılan seyahatler ve tatiller, insanların farklı yerleşim yerlerini tanımasına ve gelecekteki yaşam alanlarını belirlemesine olanak sağlamaktadır. Örneğin, Türkiye’de memleketleri dışında yerleşmek isteyen bireyler, genellikle Akdeniz veya Ege bölgelerindeki sahil kasabalarını tercih etmektedir. Bu tercihler, iklim koşulları, doğal güzellikler ve daha rahat bir yaşam tarzı sunması nedeniyle yapılmaktadır. Bu yeni göç hareketleri, bireylerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak yaşam alanlarını seçtiklerini göstermektedir. Dolayısıyla, tersine göç kavramının bu yeni dinamikleri kapsayacak şekilde güncellenmesi ve farklı türlere ayrılması, bu karmaşık olguyu daha iyi anlamamıza ve analiz etmemize yardımcı olacaktır.

Gönüllü sadelik yaşam felsefesini benimseyerek kırsal alanlara göç eden bireyler, tersine göç kavramının yeniden tanımlanması gerekliliğine önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu bireyler, genellikle daha önce seyahat ettikleri, tatil yaptıkları veya kişisel bağlar geliştirdikleri bölgeleri göç için tercih etmekte ve sosyal ile ekonomik anlamda kendilerini daha iyi gerçekleştirebilecekleri yerleri seçmektedir. Göç edilen bölgelerin seçiminde kültürel ve kırsal özellikler de belirleyici bir rol oynamaktadır. Şehir yaşamının kaotik yapısından uzaklaşmayı hedefleyen bireyler, doğayla daha iç içe olabilecekleri ve daha düşük maddi standartlarda yaşam sürebilecekleri alanlara yönelmektedir (Kılınççı, 2020: 5). Bu durum, gönüllü sade bireylerin tersine göç kararlarını akrabalık bağlarına dayandırmadığını ortaya koymaktadır. Aksine, bu bireylerin varış noktalarını seyahat, tatil veya gezi gibi etkinlikler sırasında edindikleri deneyimler ve bu deneyimlerin sonucunda oluşan bağlar şekillendirmektedir.

Tersine göç kavramının yenilenmesi ve türlerine ayrılması gereken bir diğer durum ise bireylerin eğitim ve meslek edinme tercihleriyle alakalıdır. Eğitim veya meslek edinme amacıyla büyük bir yerleşim yerinden küçük bir yerleşim yerine yapılan geçici yer değiştirmelerin kalıcı hale gelmesiyle bireyler tersine göç gerçekleştirmiş olabilirler. Bu durum şu an günümüzde çok sık görülmesi de internet ağının ve lojistik hizmetlerin daha da genişlemesi, e-ticaret hacminin artması ile ileride eğitim veya meslek edinme amaçlı küçük

yerleşim yerlerine göçün popüler olması öngörülmektedir. Ayrıca bu durumun, yükseköğretim diplomaları ile bireyi tatmin eden gelir elde edememe ve alternatif mesleklere yönelme eğilimi ile alakalı olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Bilinçli ve düzenli tersine göçlerin gerçekleşmesi durumunda, kentlerde olumlu etkiler görülebilir. Nüfus ve trafik yoğunluğunun azalması, çevre ve ses kirliliğinin düşmesi muhtemeldir. Bu değişimler, konut talebini azaltarak kira fiyatlarının düşmesine yol açabilir. Kırsal alanlarda ise kullanılmayan kaynakların değerlendirilmesi ve yeni üretim alanlarının açılmasıyla ekonomik hareketliliğin artması beklenebilir. Kırsal bölgelere eğitim, sağlık ve ulaşım gibi altyapı hizmetlerinin sağlanması, ekonomik, sosyal ve kültürel canlılığı artırabilir. Ancak, bu gelişmelerin zamanlaması önemli bir soru işaretidir: Kırsal alanlara yoğun nüfus hareketleri yaşandıktan sonra mı, yoksa bu hareketler gerçekleşmeden önce mi altyapı hizmetlerini iyileştirmek daha etkili olacaktır? Bu konu, ayrıca araştırılması gerektiren önemli bir meseledir.

Tersine göç, ülke içindeki bölgeler arasındaki nüfus, üretim ve ekonomik dengesizlikleri azaltma potansiyeline sahiptir. Bu hareket, kırsal ve bölgesel kalkınmayı destekleyerek gelecekteki kentleşme baskısını hafifletebilir ve kentlerin sorunlarının büyümesini engelleyebilir. Bu öngörüler, iyi planlanmış ve uygulanmış bir tersine göç politikasının ilk olumlu sonuçları olarak değerlendirilebilir. Türkiye özelinde kentten kıra doğru göçün arttığını net bir şekilde gösteren kapsamlı veriler henüz mevcut değildir. Bu konuda daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gelecek çalışmalarda, tersine göç eğilimlerini daha net ortaya koyabilecek mikro düzeyde veri toplama ve analiz yöntemlerinin kullanılması faydalı olacaktır.

Tersine göç kavramı, sosyal politikaların, kalkınma projelerinin, kamu yatırımlarının, teşvik programlarının ve sivil toplum faaliyetlerinin yeniden şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bu bağlamda geliştirilen stratejiler, yerel dinamikleri canlandırarak sosyoekonomik sorunların çözümüne katkıda bulunabilir. Özellikle dezavantajlı grupların istihdamını artıracak projeler ile sosyal girişimcilik ve inovasyon alanındaki yatırımlar kritik öneme sahiptir. Tersine göçün doğru tanımlanması ve sınıflandırılması, toplumsal değişimleri daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada tersine göç, büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine yapılan yer değiştirme olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım üç temel noktaya dayanır: Birincisi, bireylerin yaşadığı ve çalıştığı yerleşim yerleri; ikin-

cisi, kırdan kente göçün tersine dönüşü; üçüncüsü ise, göç edenlerin doğdukları yere veya akrabalarının yaşadığı bölgelere dönme zorunluluğunun olmasıdır. Bu geniş tanım, tersine göçün çeşitli formlarını kapsayarak daha geniş bir anlayış sunmaktadır. Tersine göç ile ilgili bahsedebileceğimiz son durum ise tersine göç etmek istemesine rağmen yeterli motivasyona sahip olmayan bireylerin sayısının kentlerde gün geçtikçe artmasıdır. Yeterli ekonomik sermayeye ve cesarete sahip olamama, nereye göç edeceği ve nereye yatırım yapacağı konusunda kararsız kalma, kentte doğup büyümenin verdiği yaşam alışkanlıklarına sahip olma, sosyal çevrenin kentlerde bulunması, konfor alanını terk edememe, kırsal hayata uyum sağlayamama ve ekonomik gelir elde edememe kaygısı ve kırsal hakkında olumsuz toplumsal önyargı gibi nedenlerle bireylerin tersine göç etmede önlerinde bulunan engellerdir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Yusuf (2019). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akış, Öznur & Karakaş, Erdal (2018). “İstanbul’dan Kırsal Alana Yönelik Göçler Ve Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37: 134-144.
- Altunok, Bahar (2021). *Türkiye’de Tersine İç Göçü Engellenen Faktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İstanbul İli Örneği*. Doktora Tezi. Yalova Üniversitesi.
- Apan, Ahmet (2022). “Türkiye’de İç Göçün Merkez-Çevre Teorisi Kapsamında Neden ve Sonuçlarına Dair Bir Analiz”. *Türk İdare Dergisi*, 94(494): 11-50.
- Başcı, Emre (2019). “Köylüleşen Gönüllü Sadeler Üzerine Etnografik Bir Araştırma”. *Sosyoloji Notları*, 3(2): 1-19.
- Başel, Halis (2006). “İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri”. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Politikalar Dergisi*, 51: 287-321.
- Bovenkerk, Frank (1974). *The Sociology of Return Migration: A Bibliographic Essay*. Martinus Nijhoff.
- Bulut, Meryem & Dinçmen, Sevgi (2021). “Geriye Dönüş Üzerine Bir Araştırma”. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4(7): 8-18.
- Bülbül, Serpil & Köse, Ali (2010). “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile İncelenmesi”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1): 75-94.

- Cassarino, Jean-Pierre (2004). "Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited". *International Journal on Multi-cultural Societies (UMS)*, 6(2): 253-279.
- Chacko, Elizabeth (2007). "From Brain Drain to Brain Gain: Reverse Migration to Bangalore and Hyderabad, India's Globalizing Hightech Cities". *Geo-journal*, 68: 131-140.
- Çelebi Zengin, Esra (2018). "Kent ve Kentleşme Sarmalında Türkiye". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1): 84-103.
- Çolak, Oğuz (2019). *Bursa İli Örneğinde İç Göç Hareketlerinde İstihdama Duyarlılık*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertok, Bengisu (2015). *İstanbul'dan Geriye Göç*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Gümüş, Nevzat vd. (2013). "Bir Tersine Göç Örneği: Köprücük Köyü (Vartomuş)". *Electronic Turkish Studies*, 8(6): 234-261.
- Güreşçi, Ertuğrul (2010). "Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1): 77-86.
- İslamoğlu, Emel vd. (2014). "Türkiye'de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği". *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1): 68-93.
- İyi, Muhammet Mustafa (2020). "İncesu Köyü: Yurtdışı İşçi Göçünün Köydeki Toplumsal Değişmeye Etkisi". *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7: 255-261.
- Kalaycı, Hakkı (2021). "Kasabalaşmış Bir Köy Monografisi: Sarayköy". *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 11: 46-69.
- Karakayacı, Zühal ve Öz, Ayşe (2020). "Kentten Köye Göç Eğiliminin Sınıflandırma Ağacı Yöntemine Göre Analizi". *Ziraat Mühendisliği*, 369: 84-93.
- Kılınççı, Cansel (2020). *Tersine Göç (Belgesel Film)*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi.
- Makul, Sinem (2020). *Gönüllü Sadelik: Kentten Köye Göç Eden Bireylerde Yeni Bir Tüketim Deneyimi*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.
- Özdemir, Hakan (2012). "Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Akademik Bakış Dergisi*, 30: 1-18.

- Özyakışır, Deniz (2012). *İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Saha Araştırması*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Şahin, Hayrettin (2022). “Kent ve Köyün Sosyo-Ekonomik Avantajlarını Birleştirme Deneyimlerinin OECD Refah Göstergeleri Üzerinden Değerlendirilmesi”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 15: 100-123.
- Şen, Mustafa (2014). “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi.” *Çalışma ve Toplum*, 40(1): 231-256.
- Şimşek, Rıdvan (2017). *Türkiye’de İç Göçlerin Göç Veren Bölgelere Etkisi ve Tersine Göç İmkânları: Kastamonu Örneği*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Şirin Öner, Nedime Aslı (2012). “Son mu? Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Bir Olgu Olarak Geri Dönüş”. *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*. İletişim Yayınları, 263- 285.
- URL-1: <https://nip.tuik.gov.tr/?value=UlkelciGoc> (Erişim: 16.12.2024).
- URL-2: <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> (Erişim: 13.01.2025).
- URL-3: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Ististikleri-2023-53544> (Erişim: 14.01.2025).
- URL-4: <https://ekonomim.com/finans/haberler/bankalar-deprem-sonrasi-istanbulu-tartismaya-acti-haberi-686394> (Erişim: 16.12.2024).
- Wiltshire, Richard (1979). *Research on Migration in Japan: Reverse Migration and the Concept of “U-Turn*. PhD Thesis. Tohoku University.
- Yılmaz, Nail (2009). “Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul’dan ‘Tersine Göç’ Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 27- 62.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*